

УДК 94(477)

Ярослав Секо

ПОЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН ПЕРІОДУ «ВІДЛИГИ» У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА

У статті проаналізовано суспільно-історичну роль поезії наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр., яка посприяла формуванню середовища українських шістдесятників і визначила їх переважajúчий дискурс. Окрема увага приділена теоретичним проблемам становлення українського шістдесятництва.

Ключові слова: шістдесятники, «відлига», поезія, опозиційність, В. Симоненко.

Рубіж 1950–1960-х рр. у історії шістдесятництва – «час поезії». Або ж, за словами І. Жиленко – «Країна поезія». Бо не лише Київ (і Україна), а й увесь радянський Союз раптово вибухнув поезією [1, с. 121]. Можливо, така характеристика історичного періоду, без врахування науково-технічної революції, відкриття космосу або руху цивілізації до «ядерної зими», надто претензійна. Але, тоді «у поезію йшли ешелонами»...

Як завжди, метафорично узагальнив перші поетичні кроки свого покоління Євген Сверстюк: Іван Драч приніс перші вірші, незвичні і незрозумілі, так наче його ніколи не вчили, про що і як треба писати... Микола Вінграновський тривожно заговорив про свій народ, і метафори його звучали апокаліптично. Василь Симоненко заговорив з Україною в тоні недозволеної щирості й одвертості. Ліна Костенко зрідка виступала з віршами, але то були вірші такого звучання, наче вся радянська поезія до неї неістотна... [2, с. 26].

Поетичне слово набуло суспільного резонансу, увібрало в себе біль і надії українських читачів. На думку Романа Корогодського, поезія «заміняла людям усі мислимі групи вітамінів. Загоювала рани минулої війни, голоду, терору тоталітарного режиму. Лікувала душу й поглиблювала пам'ять. Поезія була розрадницею й учителькою життя. Поезія пророкувала» [3, с. 78]. А Михайло Горинь підкреслював: «ніколи в історії України поезія не використовувалася для політичної боротьби з існуючим режимом так інтенсивно, як тоді» [4, с. 203]. Лесине «Слово, моя ти єдина зброе», розкрилося в думці І. Світличного: «Першопочаток чину – слово» [5, с. 57].

«Час поезії» – термін не науковий. Як і у випадку з «відлигою», не обійшлося без Іллі Еренбурга, який у 1956 р., написав у «Літературній газеті» про «широко відомого у вузьких колах» Бориса Слуцького, підсумував: «Добре, що прийшов час віршів» [6]. «Час поезії» – явище, без сумніву, поетичне, і давати йому мистецьку оцінку належить критикам та літературознавцям.

З іншого боку, ще в 1960-х рр. учасники поетичних баталій відзначали «напівлітературні» першопричини народження поезії, що дало підстави літературознавцю В. Прищепі розглядати тогочасну поезію як «історико-літературне явище» [7]. А це, в свою чергу, дозволяє істориків «перевірити алгеброю гармонію».

Його завдання полягає в осмисленні феномену поезії в контексті суспільно-політичних процесів, показі її соціальної ролі, відображеності в ній актуальних тогочасних проблем. Чому на рубежі 1950–1960-х рр. поезія, а не, наприклад, філософія, есеїстика чи публіцистика, стала виразником суспільних настроїв? Чому виник суспільний запит на поезію? Чому в післясталінський період підноситься роль поета? Які умови радянської дійсності творили «поета» і «аудиторію»? Ось далеко не повний перелік порушених у статті проблем, які мають підвести до головного – місця поетичного феномену в українському шістдесятництві.

У масовому захопленні поезією в СРСР було щось не логічне. Післяреволюційний час майже не подарував талановитих поетів. Пригадуються рядки Володимира Маяковського:

Хорошо у нас в Стране Советов.

Можно жить, работать можно дружно.

Только вот поэтов, к сожаленью, нету –

Впрочем, может, это и не нужно.

«Пролетарських поетів», суспільна функція яких обмежувалася «агітацією у віршованій формі», було чимало. Художнє прозріння контурів нового явища спостерігаємо в антиутопії Євгенія Замятіна «Ми» (1920 р.). Об'єднані в Інституті Державних Поетів і Письменників, поети «вже не витають більше в емпіреях: вони спустилися на землю...», «тепер поезія – вже не безпардонний солов'їний свист: поезія – державна служба, поезія – корисність» [8, с. 328]. У більшовицькому дискурсі поезія постала служницею ідеології, чому посприяли боротьба зі словом, цензура, «розстріляне відродження», підтримка ідеологічно відданих бездарностей. Звичайно, були

винятки, творчість яких була кращим взірцем розвитку національних поетичних традицій, але доступ до їх поезії був обмежений.

На початку 1950-х рр. тиражі поетичних книг залежали від офіційного становища поетів. Магазины були переповнені нікому не потрібними поетичними книгами, тож не дивно, що поезія не була непопулярною. Євгеній Євтушенко, можливо, дещо перебільшував коли описував тогочасне поетичне життя: старі поети мовчали, а якщо іноді й писали, то це було гірше мовчанки; а післявоєнне поетичне покоління, яке подавало великі надії, зникло [9, с. 105]. Отож, і виходило, «Павло Тичина пише вірші, усе гірші, гірші й гірші...».

Це викликало неприйняття серед молоді, і, можливо, найкращим прикладом цього став «Феномен доби. Сходження на голгофу слави» Василя Стуса. Високо поцінуючи геніальність молодого П. Тичини, В. Стус поетапно простежив причини його поетичного згасання. Страх перед репресіями, відсутність творчого протесту щодо трагедії народу в сталінські часи, деформували особистість поета, який свою творчість поставив на службу партії. «Геніальний Тичина вмер. Лишився чиновник літературної канцелярії, довічно хворий на манію переслідування, жалюгідний пігмей із великими ім'ям Тичини» [10, с. 84], – такий невтішний вердикт молодого поета.

Лише поверховий перегляд тексту може здатися молодечким романтизмом і максималізмом, наступом молодого автора на метра. В. Стус порушив набагато глибшу проблему, побачивши в долі Тичини феномен доби: «поет жив у час, що заправив генія на роль блазня. І поет погодився на цю роль» [10, с. 91]. П. Тичина обрав славу, «став заслуженим митцем», його «канонізували», але розплатою за це стала прижиттєва смерть поета, боротьба з власним талантом. Для В. Стуса очевидно, що П. Тичина – жертва: у добу страшних сталінських репресій, коли одних письменників розстріляли, інших – заслали в табори, третіх – розтлили, Тичину репресували визнанням. Покара славою – одна з найновіших і найефективніших форм боротьби з мистецтвом: «Хто ж еси, Тичино? Без сумніву, геніальний поет. І – геніальний блазень. Живіший од живих і мертвіший мертвих. Його трагедія відбила трагедію його рідного народу» [10, с. 91].

«Феномен доби» більше ніж літературознавча розвідка, аніж роздум над феноменами. За словами Є. Сверстюка, весь підтекст Стусової статті про Тичину є неприйняття того вибору [2, с. 211] Отож, у цих рядках, так само підтекстом, читається імператив до життєвої позиції і чину молодого В. Стуса, а поряд із ним – багатьох представників покоління.

Утім, наприкінці 1950-х років ситуація різко змінилася. Мистецький маятник гойднувся в бік поезії, з'явилася мода на поезію. Причини цього явища в історіографії та літературознавстві традиційно пояснюються хрущовською «відлигою». Заперечувати цей зв'язок складно. Але варто пам'ятати: *post hoc, ergo propter hoc* – після цього, не означає внаслідок цього. Взаємозв'язок між «відлигою» і «часом віршів» добре помітний у радянських умовах, але викликає запитання при аналізі аналогічного поетичного феномену в Східній Європі, де сталінізм не був тривалим.

Більше того, поетичний феномен не вичерпувався країнами соціалістичного табору, і набув величезного поширення у західних країнах. Під впливом надпопулярних бітників (А. Гінсберга, Г. Корсо, Дж. Керуака, В. Берроуза), в 1968 р. поетом хотів бути кожен, а телефонна служба Нью-Йорка навіть пропонувала «поезію по телефону» (*dial-a-poem*). Поети в межах пробної урядової програми читали поезію й дискутували в університетах, а кандидат у президенти США Ю. Маккарті наважився опублікувати свої поетичні спроби [11, с. 185].

Як бачимо, феномен поезії у 1950–1960-х рр. є спільним для розвинутих країн незалежно від ідеологічної масті. Отож, його причини потрібно шукати у загально значимих подіях, які сприяли універсальним світоглядним змінам. Такою спільною подією, чи то спільним досвідом могла бути тільки Друга світова війна. Післявоєнна свідомість – першопричина світового поетичного буму, а події калібру «відлиги» чи в'єтнамської війни – приводи, які актуалізували поезію в конкретних країнах, і визначали її переважаючу тематику.

Суспільно-політичний дискурс «відлиги», безперечно, актуалізував, і, навіть, санкціонував поетичне слово. Після смерті І. Сталіна газети і журнали почала заповнювати напівзаборонена інтимна лірика, яка, за словами Є. Євтушенка, хоча й «виглядала дещо інфантильно» на тлі гігантських історичних процесів [9, с. 114], все ж окреслювала можливість появи інших поетичних тенденцій.

Однак, повернемося до смерті І. Сталіна. У свідомості людей, з нею прийшло усвідомлення, що помер не просто правитель, а – символ, запорука стабільності ладу, гарант істинності ідеології. Плакали не всі, але чисельні свідчення про сльози за диктатором – не поетична метафора. Ці сльози – не фізіологічне явище. Плакали не за людиною, плакали за – символом, міфом. У тих сльозах виражалася громадянська відданість, небайдужість, зацікавленість життям держави. Молодь, яка плакала – ідеалісти, романтики – слова можуть бути різні, але саме вони були «сіплю землі» (сльози ж солоні!), яка здатна була дати новий поштовх радянському суспільству. Саме з цих сліз народжувалися шістдесятники як середовище й покоління, і поети – як їх голос.

Критика Н. Хрущовим «культу особи» посприяла світоглядному перевороту, який надав молоді нову, «справжню» віру. Н. Хрущов повів за собою «дітей ХХ з'їзду», накресливши перед ними близьку перспективу комуністичного ладу. Водночас, партійний лідер відділив молодь від покоління її батьків, спонукав до відкидання їх цінностей, а отже, змусив шукати нових провідників у власному середовищі.

Цю дещо сакральну функцію взяли на себе молоді поети. Вони ніби згадали, що поет – римський *vates* – ясновидець, тайнозритель. Прозріння своїх «юнацьких несміливих снів», вони запропонували іншим. Молодь прагнула віри, але оскільки релігія була під забороною, то основним ідеалом стала віра у прогрес народу, країни, людства. Як на мене, існує зв'язок між одночасним розвитком у СРСР поетичного руху і антицерковної кампанії: замість Альош Карамазових народжувалися Симоненки і Стуси, Євтушенки і Вознесенські.

Входження молодого покоління в мистецтво через оптику поезії було органічним. Річ не в тому, що «поезія це – мова молодих» (Д. Павличко), і не в тому, що вірші писати «легше» за прозу, а ефект досягається «швидше». На думку мовознавця Ю. Лотмана, на типологічній драбині літературних жанрів від простоти до складності (розмовна мова – пісня – «класична поезія» – художня проза), проза – явище пізніше, аніж поезія, що виникає в епоху хронологічно більш зрілої естетичної свідомості [12].

Широковживане поняття «шістдесятник», спочатку розумілося вузько – молоді поети. Коли наприкінці 1950-х їх вірші затримували в редакціях, вони винайшли нову типографію – голосову: «Коли ми не могли надрукувати вірші на папері, ми друкували їх нашими юними надломленими голосами на повітрі епохи», – заявив один із них [9, с. 150]. Андрій Вознесенський заговорив про синтез слова і сцени, поета і актора. Поезія вийшла із закритих кімнат і кабінетів, мансард і лекційних залів, «поетичне слово реально знайшло Площу» [13, с. 77]. Одним із перших став феномен Маяковки. У Москві біля пам'ятника В. Маяковського розпочалися регулярні поетичні вечори, на яких поряд із «класиками» зазвучала нова поезія.

Дещо згодом з'явилася «естрадна поезія», яка завдяки ігровому, або театральному началу, намагалася захопити й завоювати читача. Її характерними стильовими прикметами стали: окличність (щоб почули, коротка спресована фраза як викристалізоване кредо) [14, с. 126]), заклики і звернення, клятви перед слухачами щодо своєї вірності добрим ідеалам, утвердження цих ідеалів і заперечення «старих»; стан «бійки», «бою», «боротьби». Не випадково, адресатом цієї поезії була молодь, народ, і, навіть, людство [7]. «Лідерами «естрадної поезії» стали Є. Євтушенко, А. Вознесенський, Р. Рождественський, Б. Ахмадуліна, Ю. Моріц та інші. «Естрадники» збирали стадіони поціновувачів. 30 листопада 1962 р. поезія вперше в історії вийшла на стадіон Лужників і стала стадіонною [13, с. 78].

Молоді поети одразу отримали слухачку аудиторію, бо, на думку критика А. Нестерова, «їм випало озвучити ті комплекси ідей і емоцій, які знаходилися на грані усвідомлення аудиторії, яка жадібно вслуховувалася в цю поезію: всі ці ідеї і відчуття існували, вимагали виходу – їх либонь потрібно було одягти в яскраву форму. «Стадіонна поезія» 60-х років – це не поезія особистих прозрінь і пошуків, а артикуляція певних масових стереотипів, які існували у читачів і слухачів цих текстів. За змістом, це соціальна поезія [15]. Громадянський пафос поезії став відповіддю на суспільні реалії. Бо громадянська поезія – римована публіцистика, яка процвітає лише тоді, коли в суспільстві щось не так, виконуючи комунікаційну функцію, нікому крім неї в даний час не доступну.

Масове навернення в поезію частково пояснюється особливостями ідеократичного радянського суспільства. На думку польського дослідника Анджея Валіцького, ідеократична природа тоталітаризму знаходить свій вираз у прагненні піддати особу всеохоплюючому ідеологічному контролю, контролю із середини [17, с. 442]. Радянська влада в цілому демонструвала новий тип домінування, бо спиралася одночасно на насилля та ідеологічне панування. Кампанія з ліквідації неписьменності та розвиток освіти мали забезпечити інтелектуальне зростання мас і введення їх в русло офіційної ідеології. Прагнення влади керувати ідеологічно освіченими масами, змушувало її створювати відповідне комунікаційне середовище. Його основою стало мистецтво, ширше – культура. Відтак, влада була зацікавлена в мистецтві як засобі ідеологічного виховання і контролю, а з іншого боку, вбачало в ньому засіб відволікання уваги людей від політичних і соціальних процесів. Героїня однієї з книг С. Алексєвич передає загальний феномен: «Найважливіше – духовна робота... книжки... Один костюм можна носити двадцять років, а двох пальт вистачало на все життя, але без Пушкіна або без повного зібрання творів Горького жити не можна» [17, с. 137].

Літературне середовище у радянському суспільстві відіграло роль майданчика для обговорення суспільно-політичних проблем між владою і народом. Тож не випадково, головними літературними темами стали партія на чолі з вождем як ідеальним героєм, будівництво, план, а пісня – «жить и строить помагала». Усі тенденції і зміни генеральної лінії, відображалися в

літературних формах. Недоведеність партійними керівниками розкривалася в прозі, поезії, образотворчому мистецтві, кіно. Влада керувала директивно, але з суспільством розмовляла через літературу. По суті, армія поетів замінила добрий загін політологів. Отож, і виходило – «поет в Росии больше чем поэт».

Присутність партії в ідеологічній сфері суттєво ускладнювало можливість широкого існування опозиційності. Витіснення опозиції з суспільного життя, як це було в СРСР із 1920-х рр., не було абсолютним. Знищення політичних партій і груп, висилка за межі країни інтелігенції, цензурування історії, соціології, журналістики, вільного мистецького простору та інших сфер діяльності не знищувало опозиційність як таку. Вона знаходила нові форми існування, або точніше – форми збереження.

У 1930-х рр. такою опозиційністю визначилася література, яка у віршованих або прозових формах зберігала в собі горду непоступливість митців. У момент тиску з боку влади опозиційність могли увібрати кілька поетичних рядків, як от «Любіть Україну!» В. Сосюри чи «Мы живем, под собою не чуя страны» О. Мандельштама. Владі, через нав'язування жанру соціалістичного реалізму, вдалося стерилізувати літературу, зробити її услужливою і потенційно безпечною. «Кремлевский горец» міг знищити О. Мандельштама, згнітити В. Сосюру, але поза його владою залишалися рядки, в яких стисло сказано про все. Серед мільйонів пропущених цензурою рядків вони ховалися не тільки від людей, але й влади. У валі кон'юнктурних творів вони були не чутні, не помітні, і не могли впливати на суспільство. Щоб їх знищити, владі необхідно було б заборонити будь-яке мистецтво. Але зробити цього ідеократична держава, як бачимо, просто не могла.

Такий феномен існування опозиційності відомий, і, наприклад, описаний угорським літератором Шандором Чоорі. Розглядаючи державу і націю як протилежні категорії, автор описав велике пригнічення, яке йде від держави: «держава може піддавати мене цензурі, збіднювати, одурювати або ж чимось загрожувати мені, кидати букети квітів у травневе небо» [18, с. 350]. Але така політика позбавлена фатальності, адже противагою їй виступає національний дух, який здатен розбити це протиріччя. Формою збереження ж останнього за несприятливих умов одержавлення суспільства постає література. «Людину, народ можна на певний час одержавити, – доводив Ш. Чоорі, – але не національний дух. Достатньо одного вірша, однієї забороненої, сто років назад п'єси, щоб цей дух проявився» [18, с. 351].

Мистецтво має перевагу над правителями і режимами в тому, що «живе століттями», тоді як уділ перших – десятиліття. Удар нанесений Н. Хрущовим по культу особи мав різні наслідки. Один із них, далеко не найголовніший, полягав у тому, що разом зі Сталінім збанкрутувала вся офіційна література, яка потенційно працювала на культ. Вал знецінився, і допоки він не був поповнений новою кон'юктурою, отримали змогу проявити себе одиничні ціннісні твори.

Влітку 1958 р. Б. Пастернак, в одному з листів, зафіксував пусте літературне поле: «Я думаю, – писав поет, – не дивлячись на звичність всього того, що залишається перед нашими очима і що ми продовжуємо слухати і читати, нічого цього більше немає, це пройшло і відбулося, величезний, нечуваних сил вартувавший період закінчився і минув. Звільнилося безмірно велике, поки-що пусте і не зайняте місце для нового і ще небувалого...» [19, с. 79].

Коли в 1958 р. в Москві біля пам'ятника Маяковському розпочалося читання поезій, то розпочали з А. Ахматової, О. Мандельштама, Б. Пастернака. А молода поезія, яка лише розпочинала свій шлях – наслідувала їх форми, стилістику й тематику. Тож не випадково літературознавці вказують вплив Б. Пастернака на А. Вознесенського, М. Бажана на І. Драча, В. Сосюри на М. Вінграновського, М. Рильського на Д. Павличка, П. Тичину на І. Калинця [20, с. 143].

Дуже часто ці впливи були опосередкованими. Особливо, коли йдеться про українських поетів, можемо констатувати розрив традиції, розрив який долався роками пошуків мистецьких зв'язків. Л. Танюк згадував своє здивування, коли у 1959 р. його вчитель М. Крушельницький порадив «взятися за поетів, яких ви не знаєте. За Тичину, За Рильського, за Сосюру, за Плужника, за Філянського...». Мова тоді зайшла про їх ранню творчість, вже забуту і не згадувану в офіційному літературознавстві [21, с. 154]. В. Коротич теж відзначав обмеженість ранньої творчості шістдесятників через відсутність учителів, які були забрані, «забуті, розтопані, розштовхані по кутках» [22, с. 8].

Московський поетичний авангард безперечно вплинув на поетичне середовище в Україні, на формування «атмосфери трибунності», з прагненням «виговоритися», «докричатися», «догукатися», відчуті резонування слова, його пружність – не внутрішню, художньо-естетичну, а зовнішню: як воно пружинить «на людях», в умах і серцях сучасників» [14, с. 124]. Водночас, в українському шістдесятництві переважала певна недовіра до поетичної естрадності. «Мені доводилося бачити найвидатніших поетів світу, всі вони були не естрадники, а – страдники», – стверджувала Ліна Костенко. Критичні зауваги щодо форм вираження творчості Є. Євтушенка – «євтушенківщини», мав В. Симоненко. У розмовах, він зв'язав свої відчуття стосовно справжності й

«невдаваності» його поезії, і схилився до думки, що модний московський поет усе ж таки не має того стрижня, яким визначається справжній, «правдивий» талант. Однак, в силу обдарованості, незалежності й опозиційності за сприятливої ситуації в Росії має можливість публікувати твори, які здатні пробуджувати інших [14, с. 115].

Інтуїтивне відторгнення від соцреалізму визначило пошук альтернатив, який привів частину шістдесятників до традиції «розстріляного відродження» та усвідомлення власної місії як національних поетів. Мова йде саме про частину українських поетів, адже були й ті (Р. Третьяков, Б. Чичибабін, В. Некрасов), в творчості яких не прозвучала національна тематика, але вони є частиною радянського шістдесятництва.

Зі становленням українського поетичного шістдесятництва можна говорити про відновлення традиції інтелектуального поетичного опору. На думку письменника Ю. Андруховича, Україна – поезієцентрична країна, в якій поезія становила один із небагатьох шансів національного чи принаймні мовного виживання. З другої половини ХІХ ст. «поет і поезія в українській традиції набувають виняткового суспільного значення, писання віршів прирівнюється до визвольної боротьби, слово до зброї, індивідуальне й інтимне відтіснено далеко на задній план, як того й вимагає армійська дисципліна. Поета уявляють уже не просто речником, а національним месією, поезію ж – найвищою громадянською місією» [8, с. 168].

Про цю ж місію писав В. Стус у «Феномені доби»: «Митця будь-якого іншого народу виносила на собі історична реальність. Специфіка українського митця в тому, що в кращому разі він змушений цю реальність нести на своїх плечах, а в гіршому, і значно частіше, – існувати всупереч реальності... Замість материка наш поет має під ногами прірву. Отож половина його зусиль іде на те, щоб нагодувати прірву, щоб створити материк під ногами» [10, с. 8].

Причини такого явища на поверхні. Модерна українська нація формувалася упродовж ХІХ ст. за відсутності політичної еліти, отож, закономірним стало маланюкове «як в нації вождів нема, тоді її вожді – поети». І цей архетип відтворювався в кожному наступному поколінні. Л. Костенко писала: «Український письменник, приходячи в літературу, спершу й не знає, в зону якої біди він вступив. Потім приходять здогад і протест: такого не може бути! А потім спокійне усвідомлення: так є. Але мушу працювати. Це доля мого народу, отже – і моя доля» [14, с. 26]. Схожу думку висловила І. Жиленко. Якщо в вільних державах має існувати розділення – поезія – поетам, а трибуни і барикади – борцям, то в Україні по-іншому: «все йшло в один казан, все, що мали, вкладалося у справу визволення – і гасло, і зброя, і вірш, і пісня» [1, с. 22].

В цьому висока моральна й загальнолюдська складова української національної ідеї. Але з іншого – трагічність долі українських поетів та деформація їх суспільної ролі. І хто може краще за І. Драча це підсумувати: «поезія заважала укр[аїнським] поетам бути політиками, а політика заважала бути поетами?» [1, с. 287].

Нова українська поезія почала дещо несміливо пробивати собі дорогу в 1950-х рр. Яскраво дебютував у Львові Д. Павличко. Перші збірки «Любов і ненависть» (1953 р.), «Моя земля» (1955 р.), «Чорна нитка» (1958 р.), «Бистрина» (1959 р.), «Днина» (1960 р.), «На чатах» (1961 р.), «Пальмова віть», «Жест Нерона» (1962 р.) зробили його «улюбленцем молоді», яким «марили у снах дівчата» [24, с. 66, 68]. «Предтечею цілою когорти шістдесятників» Л. Тарнашинська назвала Ліну Костенко [14, с. 25], яка відкрилася в поетичних збірках «Проміння землі» (1957 р.), «Вітрила» (1958 р.), «Мандрівки серця» (1961 р.).

Окремі паростки нової поезії пробивалися в журналах «Дніпро» і «Жовтень», але вони були помітними радше критикам, ніж читачам. Перші творчі спроби молодих українських поетів не мали великого резонансу. Знали Є. Євтушенка, А. Вознесенського, Р. Рождественського, Б. Ахмадуліну... Тож нічого дивного в скаргах молодого театрал Л. Танюка літературному критику І. Світличному на відсутність нової української поезії. Але вона вже була, Київ був «нашпигований новими віршами, як качка яблуками» [25, с. 34]. Необхідний лише був поштовх, аби ці яблука попадали. І він відбувся на вечорі російської поезії у київському Жовтневому палаці 24 серпня 1961 р. На запитання з залу «А в Україні є поети?», Є. Євтушенко не знайшов нічого кращого, аніж познайомити присутніх спочатку з власним перекладом «Балади про соняшник» І. Драча, а потім – представити аудиторії молодого автора [3, с. 48; 1, с. 61, 25, с. 398].

А ще до цього читаюча публіка могла помітити нових поетів на сторінках «Літературної України». Її редактором став П. Загребельний, який бачив одним із своїх завдань підтримку молодих талантів. 7 квітня 1961 р. на сторінках «Літературної України» дебютував М. Вінграновський, 5 травня – В. Коротич, 18 липня – І. Драч, 17 вересня – Є. Гуцало [14, с. 516]. Крім них на шпальтах журналів «Дніпро», «Вітчизна», «Зміна» зазвучали голоси В. Симоненка, В. Стуса, Б. Олійника, М. Сингаївського, Б. Мамайсура. Подекуди, говорячи про київських шістдесятників, вживають поняття «другої хвилі» – митців, які долучилися до поезії напередодні, або після арештів 1965 р. – В. Стус, В. Голобородько, М. Холодний, М. Воробйов, М. Григорів,

В. Кордун, В. Рубан. У той же час у Львові розкрилися поети Р. Братунь, Р. Кудлик, Іг. Калинець, Р. Лубківський, Ір. Стасів (Калинець).

Вплив молодих поетів на аудиторію був приголомшуючий. І. Жиленко описала свій внутрішній стан від виступу І. Драча на початку 1961 р.: «Він читав «Ніж у сонці», а я плакала. Як він зумів сказати про все наше, сучасне, наболіле. Як приголомшив! Як буквально замучив слухачів! Ми боялись і дихнути, поки він читав. Боялись звести на нього очі. Коли Іван скінчив, ніхто не міг навіть щось сказати. Тиша...» [1, с. 89].

Яскравий дебют послужив дороговказом для входження молоді в письменницьку структуру. 20 березня 1962 р. в Спілку письменників України прийнято М. Вінграновського, Є. Гуцала, І. Драча, М. Сингаївського, Р. Третякова, П. Скунця, В. Дрозда, В. Шевчука [1, с. 111]. Але куди значимішим стало видання перших збірок. У 1962 р. побачили світ збірки В. Симоненка «Тиша і грім», І. Драча «Соняшник», М. Вінграновського «Атомні прелюди». Згодом вийдуть інші збірки: посмертне «Земне тяжіння» (1964) В. Симоненка, «Протуберанці серця» (1965) та «Балади буднів» (1967) І. Драча, «Б'ють у крицю ковалі» Б. Олійника...

Публікації – це для поціновувачів, що живуть поодаль, для наступних поколінь, для історії. Бо тогочасне поетичне слово не обмежувало себе друкованими формами. Куди вагомішими, «незабутніми», були різноманітні й велелюдні поетичні вечори в Клубі творчої молоді, на підприємствах, літературних гуртках тощо. «Живе» слово, спілкування автора й аудиторії згладжували мистецьку недовершеність перших поезій. На це вказувала тогочасна «офіційна» критика, а Є. Сверстюк підкреслював роль суспільного резонансу в зростанні популярності молодих поетів. Нові імена засвічувалися в пам'яті читача тим, що потрапляли під обстріл партійної критики. Досить було Л. Дмитеркові виступити з погромною статтею в «Літературній Україні», а викриття не супроводжувалися арештом, і ця нова обставина загострювала інтерес до ризикованого автора, який не цікавився репутацією у всемогутньої влади. Навколо поетів з'являлися уболівальники і прихильники, й кожної нової такої публікації чекали більше, ніж запуску ракети. «Це було нове, – підсумовував Є. Сверстюк, – поет, який виступає проти!» [2, с. 25].

Поезія стала основою на якій сформувалося середовище українських шістдесятників. Резонансним і багато в чому доленосним став поетичний виступ І. Драча й М. Вінграновського у Львові 1962 р. Поезія не лише озвучила чимало думок, якими переймалися львів'яни, але й розкрила спосіб вияву власної опозиційності. Поезія виявилася ключем, яким легко знімалася офіційна фальш радянської дійсності, невідповідність проголошених цінностей існуючим реаліям.

Поезія стала своєрідною мовою покоління, приводом до знайомств, спільним захопленням. Пішовши у самвидав, і отримавши присмак напівлегальності, вона створювала відчуття співпричетності до спільної справи чи то таємних уподобань.

Поети-шістдесятники були різні, їх творчість не позбавлена конкуренції, а то й несприйняття одне одного. Їх об'єднувало покоління, тиск «автоматників партії» і... Василь Симоненко. За життя популярність традиційної поетичної манери черкащанина поступалася експериментам І. Драча та М. Вінграновського. Однак, рання смерть розкрила надивовиж цільну особистість, у якій слово поєдналося з високою громадянською позицією. Про що прямо сказав, на вечорі пам'яті поета у грудні 1963 р. І. Світличний: «Колись історики літератури, може і не назвуть Василя Симоненка найталановитішим поетом свого покоління. Але ми знаємо, що серед нас не було й немає поета більшої громадянської мужності, більшої рішучості, більшої безкомпромісності, ніж Василь Симоненко» [26, с. 527].

У його долі кожен шістдесятник побачив себе. Він став «поетом покоління», «живим, пульсуючим речником шістдесятництва» [3, с. 77]. Як і смерть Сталіна, смерть В. Симоненка отримала метафізичне осмислення, в тому числі й через звернення до поширених тоді мистецьких категорій. Так, раптовість, передчасність смерті В. Симоненка для багатьох стала наочним свідченням нежиттєвості канону соцреалізму, його невідповідності дійсності.

Якщо Сталін був своєрідним архетипом героя соцреалістичного мистецтва, то Симоненко постав героєм на його уламках. Якщо соцреалізм зображав рух людини «через терни до зірок», увінчаний досягненням цілі, то Симоненко випадав із цього образу. За кілька місяців до смерті, 22 липня 1963 р. він писав: «З іронією оглядаюся на пройдене: мені двадцять дев'ять скоро стукне, а що я зробив, чи бодай почав, значне? Не життя, а низка дрібних клопотів, дрібних невдач, дрібних розчарувань і дрібних успіхів!» [27, с. 365]. Людину, яка не досягла видимої цілі, але життя якої від цього не знецінилося, а набуло високого морального розкриття, – ось кого побачили шістдесятники в Симоненку.

Якщо соцреалізм утверджував «культ особи» в суспільну свідомість, закріплював її на рівні необхідних і позитивних переконань, то шістдесятники, дезорієнтовані відсутністю зразка після критики «культу особи», побачили в Симоненку відповідь. Ні, не Симоненко замінив їм «культ особи», відповідь вони побачили в собі. Шістдесятники побачили у В. Симоненку драму свого

покоління, тим самим стали героями без цілі. Рольове значення Симоненка-символа надзвичайно сміливо прозвучало в річницю його смерті у виступі І. Дзюби. Критик побачив у ньому продовження української літературно-поетичної традиції, відзначивши, що В. Симоненко «твердо став серед тієї групи літературної молоді, що відроджує Шевченкове начало, його велике звертання до «мертвих, і живих, і ненароджених земляків» своїх, продовжене Франковим «народе мій, замучений, розбитий...», продовжене Лесею Українкою, так гостро й по-новому оголошене в 20-ті роки й так трагічно обірване в роки 30-ті» [28, с. 538].

У творчості Симоненка завершилося єднання шістдесятників з традицією, а отже, повноцінно прозвучав їх голос в літературі наповненій соціалістичним реалізмом. Поезія В. Симоненка дозволила молоді позиціонувати себе як національних поетів, про що заявив І. Дзюба на симоненківському вечорі 1965 р.: «національна ідея є й буде, сьогодні вона для нас актуальна й означає ідею про повноту суверенного, державного й культурного існування української соціалістичної нації, про повноту й суверенність її національного внеску в загальну справу миру, демократії та соціалізму. Ця ідея лежить в основі поезії Василя Симоненка, нею вона надихана [28, с. 542].

Рання смерть В. Симоненка збіглася із закінченням «часу поетів», тож не випадково ці теми переплелися в світовідчутті й пам'яті шістдесятників. Відмашки про «кінець відлиги» йшли з Москви. Ще в 1961 р. «закрито» Маяковку, а погромні зустрічі Н. Хрущова з інтелігенцією 17 грудня 1962 р. та 8 березня 1963 р. були сприйняті «автоматниками партії» в якості сигналу до закручування гайок. Розпочалася ідеологічна боротьба з абстракціонізмом і формалізмом.

Вже 12 березня 1963 р. в «Літературній Україні» молодих поетів розкритикували Ю. Збанацький, І. Ле, О. Новицький, порадивши «взяти на озброєння педагогічні, батьківські поради й настанови Микити Сергійовича Хрущова» [29, с. 339]. Важливими в ході кампанії стали засідання Президії Спілки письменників (15 березня), республіканська нарада активу творчої інтелігенції та ідеологічних працівників (8 квітня 1963 р.), збори партійної організації письменників Києва (23 квітня) із різкою критикою творчості І. Драча, І. Дзюби, Л. Костенко, І. Світличного, М. Вінграновського, Є. Сверстюка.

Посилювався тиск на Спілку письменників, видавництва, редакції газет і журналів. Поза партійною критикою опинилася творчість В. Коломійця, В. Коротича, В. Симоненка, Р. Третякова, М. Сома, що сприймалося як свідчення наміру партії розколоти молодіжне середовище. Зі сторони молоді були спроби захисту. Так, М. Вінграновський на закиди у формалізмі відповів на республіканській нараді знаменитими рядками: «якщо народ мій числиться формально, / Тоді я дійсно дійсний формаліст!» [29, с. 338].

У подальшому напруга не спала, розпочався тиск на поетів із вимогами публічного каяття. Надзвичайно уразливими для них стали звинувачення в тому, що їх поезія використовується зарубіжними «буржуазними націоналістами» для ведення «антирадянської боротьби». Відзначення шевченківського ювілею 1964 р. стало ще однією спробою для шістдесятників утвердити свою позицію, але й засвідчило наявність перелому на користь влади. У квітні 1964 р. секретар з ідеології А. Скаба у Львові розгромив третій номер журналу «Жовтень», чим дав сигнал місцевій владі до закручування ідеологічних гайок. А в травні І. Драча, Л. Костенко, В. Коротича, Є. Гуцала, М. Вінграновського змусили опублікувати в «Літературній Україні» відповіді «буржуазним націоналістам». Ці заяви були по різному написані й сприйняті в середовищі. У листі І. Жиленко до В. Дрозда читаємо: «Сьогодні в «Літ. Україні» – сторінка каяття і посипання голів попелом. Начальствіє таки змусило «відповідати бурж. націоналістам» найголовніших шістдесятників. Ліна та Іван відповіли обтічно, по суті нічого не сказавши. А Гуцало і Коротич! Боже! Краще вмерти, ніж така ганьба» [1, с. 287, 305].

«Час поетів» виявився короткотривалим. Але напевно годі було очікувати зворотного, адже й сама поезія тяжіє до малих форм. Поезія почала втрачати аудиторію, бо адміністративний тиск, відмова друкування і заборони на виступи робили свою справу. Частково це подолано через самвидав. Але життя ставило інше питання – чи перейдуть поети через свою поезію, зможуть відмовитися від аудиторії й особисто поведуть за собою людей проти влади, чи підуть іншим шляхом, на голгофу слави? У поетів був шанс продовжити боротьбу. Р. Іваничук пригадував серпневу зустріч 1965 р. в Криму, на якій окрім нього були Д. Павличко, І. Драч та М. Горинь. Тоді, піднімаючись на Кара-даг, М. Горинь закликав письменників на барикади. Але «Павличко закликав до врівноваженості», Р. Іваничук сказав, що «писатиме правдиву історію», а «Драч понуро мовчав». [20, с. 118].

Розвиток шістдесятництва в бік опозиційності й нонконформізму, змушував кожного поета зробити власний вибір. У більшості вони не прийняли виклик... У чому причина такого вибору? Відповіді – різні. Найперше варто відкинути надмірне моралізаторство щодо обставин вибору, про що дуже влучно написав І. Дзюба: «Максималістом маєш право бути щодо себе, а не щодо інших. І

коли починаються звичні українські балачки: от, мовляв, той чи той – наша совість, – я кажу: не треба жити чужою совістю, треба – своєю. Хоч це і важче» [29, с. 370]. Але якщо вийти за межі особистого, то очевидно, що попри відчуття важливості свого місця в тогочасному суспільному житті та суспільної ролі, поети відчули внутрішній конфлікт між соціальним запитом на їх поезію та сутністю поезії. У відповідь на євтушенківське «поэт в России больше чем поэт», М. Гаспаров зіронізував не менш афористично: «конечно, поэт в России больше, чем поэт, но почему из этого получается, что поэзия в России меньше, чем поэзия?».

Хоча в статті стверджувалося, що шістдесятники стали продовжувачами української літературної традиції інтелектуального опору, все ж необхідно пам'ятати, що вийшли вони з радянської дійсності, де поет був «горланом» революції, агітатором, політ-працівником. Але вийшли із запереченням такого принизливого стану поета. Свою роль вони побачили в поверненні поезії її справжнього місця. Бо поет, за словами А. Блока – «син гармонії», завдання якого, «по-перше – звільнити звуки із рідної безначальної стихії, в якій вони перебувають; по-друге – скласти ці звуки в гармонію, дати їм форму; по-третє – внести цю гармонію у зовнішній світ» [30]. Схоже місію поета бачив Т. С. Еліот: «обов'язок поета лише побічно є обов'язком перед власним народом; передусім це обов'язок перед власною мовою: обов'язок, по-перше, зберегти цю мову, а по-друге, її удосконалити і збагатити» [31].

Доречно навести думку І. Світличного про те, що «шістдесятники зробили поезію поезією. Вони не відмежувалися від політики і не були прихильниками «мистецтва для мистецтва», але стали брати глибинні моменти суспільного буття і лише ті, які не суперечили природі поезії» [32, с. 24]. Чи вдалося це їм у подальшому? Це вже за межами історичного дослідження, і – запитання до літературознавців. Але те, що «перший ешелон» поетів-шістдесятників не пішов далі не означає, що цього не зробили інші. Бо вже в перші дні після арештів 1965 р. писалися проникливі «Не могу я без посмішки Івана оцю сльотаву зиму пережить...», а поет – обирав свою Голгофу. Поетичний феномен В. Стуса народжувався в «час поезії», а розвивався – в умовах коли поезії не час. «Країна поезія» не зникла, лише змінила прописку на місця, де естрадність заросла таборовою ліркою.

Список використаних джерел

1. Жиленко І. Homo feriens. К.: Смолоскип, 2011. 816 с. 2. Сверстюк Є. Блудні сини України. К.: Знання, 1993. 256 с. 3. Корогодський Р. Брама світла: Шістдесятники. Львів: Український католицький університет, 2009. 656 с. 4. У нас була велика місія. Розмова з Михайлом Горинем // Бунт покоління: розмови з українськими інтелектуалами записали й прокоментували Богуміла Бердиховська та Оля Гнатюк [інтерв'ю із Євгеном Сверстюком, Іваном Дзюбою, Михайлиною Коцюбинською, Михайлом Горинем, Миколою Рябчуком] / Пер. із пол. К.: Дух і літера, 2004. С. 185–234. 5. Світличний І. Серце для куль і рим. Поезії. Поетичні переклади. Літературно-критичні статті. К.: Рад. письменник, 1990. 581 с. 6. Рассадин С. Время стихов и время поэтов URL: http://www.ruthenia.ru/60s/kritika/rassadin_arion.htm. (дата звернення: 01.09.2017). 7. Прищепа В. П. Российского Отечества поэт (Е. А. Евтушенко: 1965–1995 гг.). URL: http://www.russofile.ru/articles/article_134.php#1115 (дата звернення: 01.09.2017). 8. Замятин Е. Мы: повести, рассказы, роман-антиутопия. Х.: Фолио, 2013. 447 с. 9. Евтушенко Е. Шестидесятник. Мемуарная проза. М.: АСТ: Зебра Е, 2008. 832 с. 10. Стус В. Феномен доби (сходження на голгофу слави). К.: Знання 1993. 96 с. 11. Курлански М. 1968. Год, который потряс мир. М.: АСТ: АСТ Москва, Владимир: ВКТ, 2008. 541 с. 12. Лотман Ю. Анализ поэтического текста: Структура стиха // Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии. URL: <http://www.ruthenia.ru/lotman/papers/apt/3.html>. (дата звернення: 01.09.2017). 13. Вознесенский А. Дайте мне договорить. М.: Эксмо, 2010. 384 с. 14. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (Історико-літературний та поети кальний аспекти). К.: Смолоскип, 2010. 632 с. 15. Нестеров А. Одиссей и сирены: американская поэзия в России второй половины XX века. URL: <http://magazines.russ.ru/inostran/2007/10/ne10.html>. (дата звернення: 01.09.2017). 16. Валіцький А. Марксизм і стрибок у царство свободи. Історія комуністичної утопії. К.: Всесвіт, 1999. 510 с. 17. Алексієвич С. Час second-hand (кінець червоної людини). Пер. з рос. Л. Лисенко. К.: Дух і Літера, 2015. 456 с. 18. Чоори Ш. Контекст знайомих понять // Венгри і Європа: Сборник эссе. Пер. с венгерского. М.: Новое литературное обозрение, 2002. С. 348–353. 19. Чудакова М. XX съезд и его последствия: движение литературы к «оттепели» и после // Горбачевские чтения. Вып. 4.: XX съезд и доклад Н.С. Хрущева «о культе личности» в российской истории: к 50-летию XX съезда КПСС. От Фултона до Мальты: как началась и закончилась холодная война / Междунар. фонд соц. экон. и политол. исслед. (Горбачев-Фонд). М.: Горбачев-Фонд, 2006. С. 74–80. 20. Іванічук Р. Благослови, душе моя, Господа... Щоденникові записи, спогади і роздуми. Л.: Просвіта, 1993. 270 с. 21. Танюк Л. С. Твори. В 60-и томах. Том 4. Щоденники 1959–1960 рр. К.: Альт прес, 2004. 832 с. 22. Інтерв'ю з В. Коротичем // Бульвар. 2004. № 21. 23. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі. Вибрані мпроби 1999–2005 років. К.: Критика, 2006. 320 с. 24. Горинь Б. Не тільки про себе. Книга перша (1955–1965). К.: Пульсари, 2006. 348 с. 25. Танюк Л. С. Твори. В 60-и томах. Том 5 / Лесь Танюк. Щоденники 1960–1961 рр. К.: Альт прес, 2005. 808 с. 26. Виступ Івана Світличного на вечорі пам'яті Василя Симоненка в київському медінституті в грудні 1963 р. // Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. Т. 3. Український вісник. Випуски I–VI / Упоряд. Валентина Чорновіл. К.: Смолоскип, 2006. С. 526–530. 27. Симоненко В. Твори у 2-х т. Т. 1. Черкаси: Брама – Україна, 2004. 424 с.

28. Виступ Івана Дзюби на вечорі присвяченому 30-літтю з дня народження Василя Симоненка, у республіканському будинку літераторів 16 січня 1965 року // Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. Т. 3. Український вісник. Випуски I–VI / Упоряд. Валентина Чорновіл. К.: Смолоскип, 2006. С. 539–549. 29. Дзюба І. Не окремо взяте життя / післямова Миколи Жулинського. К.: Либідь, 2013. 760 с. 30. Блок А.А. О назначении поэта. Речь, произнесенная в Доме литераторов на торжественном собрании в 84-ю годовщину смерти Пушкина. URL: http://dugward.ru/library/pushkin/blok_o_naznachenii.html. (дата звернення: 01.09.2017). 31. Элиот Т. Социальное назначение поэзии. URL: <http://noblit.ru/node/1277>. (дата звернення: 01.09.2017). 32. Коцюбинська М. Мої обрії: в 2 т. Т. 2. К.: Дух і Літера, 2004. 386 с.

References

- Zhylenko I. Homo feriens [Homo feriens]. K.: Smoloskyp, 2011. 816 s. 2. Sverstyuk Ye. Bludni syny Ukrayiny [Prodigal sons of Ukraine]. K.: Znannya, 1993. 256 s. 3. Korohods'kyu R. Brama svitla: Shistdesyatnyky [Gate of Light: Sixties]. L'viv: Ukrayins'kyu katolyts'kyu universytet, 2009. 656 s. 4. U nas bula velyka misiya. Rozмова z Mykhaylom Horynem [We had a big mission. The conversation with Mykhaylo Goryn]. Bunt pokolinnya: rozmovy z ukrayins'kymy intelektualamy zapysaly y prokomentuvaly Bohumila Berdykhovs'ka ta Olya Hnatyuk [interv'yu iz Yevhenom Sverstyukom, Ivanom Dzyuboyu, Mykhaylynoyu Kotsyubyns'koyu, Mykhaylom Horynem, Mykoloyu Ryabchukom] / Per. iz pol. K.: Dukh i litera, 2004. S. 185–234. 5. Svitlychnyy I. Sertse dlya kul' i rym. Poeziyi. Poetychni pereklady. Literaturno-krytychni statii [Heart for balls and rhymes. Poetry Poetic translations. Literary and critical articles]. K.: Rad. pys'mennyk, 1990. 581 s. 6. Rassadin S. Vremja stihov i vremja poetov [Time of poems and time of poets]. URL: http://www.ruthenia.ru/60s/kritika/rassadin_arion.htm. 7. Prishhepa V. P. Rossijskogo Otechestva poet (E. A. Evtushenko: 1965–1995 gg.) [Russian Fatherland poet (EA Evtushenko: 1965–1995)]. URL: http://www.rusofile.ru/articles/article_134.php#1115. 8. Zamjatin E. My: povesti, rasskazy, roman-antiutopiya [We: stories, stories, novel-anti-utopia]. H.: Folio, 2013. 447 s. 9. Evtushenko E. Shestidesantnik. Memuarnaja proza [Shestidesantnik. Memoir prose]. M.: AST: Zebra E, 2008. 832 s. 10. Stus V. Fenomen doby (skhodzhennya na holhofu slavy) [The phenomenon of the day (ascent to the calf of glory)]. K.: Znannya 1993. 96 s. 11. Kurlanski M. 1968. God, kotoryj potrjas mir [1968. A year that shocked the world]. M.: AST: AST Moskva, Vladimir: VKT, 2008. 541 s. 12. Lotman Ju. Analiz poeticheskogo teksta: Struktura stiha [Analysis of the poetic text: The structure of the verse]. Lotman Ju. M. O poetah i poezii. URL: <http://www.ruthenia.ru/lotman/papers/apt/3.html>. 13. Voznesenskij A. Dajte mne dogovorit' [Let me finish it]. M.: Eksmo, 2010. 384 s. Tarnashyns'ka L. Ukrayins'ke shistdesyatnytstvo: profili na tli pokolinnya (Istoryko-literaturnyy ta poety kal'nyy aspekty) [Ukrainian Sixties: profiles on the background of the generation (Historical-literary and poetry aspects)]. K.: Smoloskyp, 2010. 632 s. 15. Nesterov A. Odissey i sireny: amerikanskaja poezija v Rossii vtoroj poloviny XX veka [Odyssey and sirens: American poetry in Russia in the second half of the twentieth century]. URL: <http://magazines.russ.ru/inostran/2007/10/ne10.html>. 16. Valits'kyy A. Marksyzm i srybok u tsarstvo svobody. Istoriya komunistychnoy utopiyy [Marxism and a jump into the realm of freedom. The history of communist utopia]. K.: Vsesvit, 1999. 510 s. 17. Aleksiyevych S. Chas second-hand (kinets' chervonoyi lyudyiny) [The second-hand time (the end of the red man)]. Per. z ros. L. Lysenko. K.: Dukh i Litera, 2015. 456 s. 18. Choori Sh. Kontekst znakovykh ponjatij [Context of familiar concepts]. Vengry i Evropa: Sbornik jesse. Per. s vengerskogo. M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2002. S. 348–353. 19. Chudakova M. XX sjezd i ego posledstviya: dvizhenie literatury k «ottepeli» i posle [XX Congress and its consequences: the movement of literature to «thaw» and after]. Gorbachevskie chtenija. Vyp. 4.: XX sjezd i doklad N.S. Hrushheva «o kul'te lichnosti» v rossijskoj istorii: k 50-letiju XX #ezda KPSS. Ot Fultona do Mal'ty: kak nachalas' i zakonchilas' holodnaja vojna / Mezhdunar. fond soc. jekon. i politol. issled. (Gorbachev-Fond). M.: Gorbachev-Fond, 2006. S. 74–80. 20. Ivanychuk R. Blahoslovy, dushe moya, Hospoda... Shchodennykovi zapysy, spohady i rozdumy [Bless my soul, Lord ... Diary entries, memoirs and meditations]. L.: Prosvita, 1993. 270 s. 21. Tanyuk L. S. Tvory [Works]. V 60-y tomakh. Tom 4. Shchodennyky 1959–1960 rr. K.: Al't pres, 2004. 832 s. 22. Interv'yu z V. Korotychem [Interview with V. Korotych]. Bul'var. 2004. # 21. 23. Andrukhovych Yu. Dyyavol khovayet'sya v syri. Vybrani mproby 1999–2005 rokov [The devil hides in the cheese. Selected trial 1999–2005]. K.: Krytyka, 2006. 320 s. 24. Horyn' B. Ne til'ky pro sebe. Knyha persha (1955–1965) [Not only about himself. The first book (1955–1965)]. K.: Pul'sary, 2006. 348 s. 25. Tanyuk L. S. Tvory [Works]. V 60-y tomakh. Tom 5 / Les' Tanyuk. Shchodennyky 1960–1961 rr. K.: Al't pres, 2005. 808 s. 26. Vystup Ivana Svitlychnoho na vechori pamyati Vasylya Symonenka v kyyivs'komu medinstytuti v hrudni 1963 r. [Speech by Ivan Svetlichny at the evening of the memory of Vasyl Symonenko at the Kiev Medical Institute in December 1963]. Chornovil V. T. T. 3. Ukrayins'kyu visnyk. Vypusky I–VI / Uporyad. Valentyna Chornovil. K.: Smoloskyp, 2006. S. 526–530. 27. Symonenko V. Tvory u 2-kh t. [Works in 2 t.]. T. 1. Cherkasy: Brama – Ukrayina, 2004. 424 s. 28. Vystup Ivana Dzyuby na vechori prysvyachenomu 30-littyu z dnya narodzhennya Vasylya Symonenka, u respublikans'komu budynku literatoriv 16 sichnya 1965 roku [Speech by Ivan Dzyuba at the evening devoted to Vasyl Symonenko's 30th birthday, in the Republican House of Writers, January 16, 1965]. Chornovil V. T. T. 3. Ukrayins'kyu visnyk. Vypusky I–VI / Uporyad. Valentyna Chornovil. K.: Smoloskyp, 2006. S. 539–549. 29. Dzyuba I. Ne окремо vzyate zhyttya [Not a separate life] / pislyamova Mykoly Zhulyns'koho. K.: Lybid', 2013. 760 s. 30. Блок А.А. О назначении поэта. Rech', proiznesennaja v Dome literatorov na torzhestvennom sobranii v 84-ju godovshhinu smerti Pushkina [On the appointment of the poet. Speech delivered in the House of Writers at the grand meeting on the 84th anniversary of Pushkin's death]. URL: http://dugward.ru/library/pushkin/blok_o_naznachenii.html. 31. Eliot T. Social'noe naznachenie poezii. URL: <http://noblit.ru/node/1277>. 32. Kotsyubyns'ka M. Moyi obriyi [My horizons]: v 2 t. Т. 2. К., 2004. 386 с.

Yaroslav Seko

THE POTENTIAL PHENOMENON OF THE PERIOD «VIDLYGA» IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN HUMANITY

The article analyzes the socio-historical role of poetry in the late 1950s and early 1960s, which contributed to the formation of the environment of the Ukrainian Sixties and defined their prevailing discourse. Particular attention is paid to the theoretical problems of the formation of the Ukrainian sixties.

Key words: sixties, «Vidlyga», poetry, opposition, V. Symonenko.

УДК 069:929 Сковорода (477.41) НІЕЗ]:017.1

Інна Більченко

ФОРМУВАННЯ КАТАЛОГУ ГРАЖДАНСЬКОГО ДРУКУ ІЗ КНИГОЗБІРНИ МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ Г. С. СКОВОРОДИ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»

Мета наукової розвідки полягає в тому, щоб визначити кількість та різновиди, атрибутувати авторство, проаналізувати в історичному і в науковому плані місце, яке займають видання громадянського друку із книгозбірні Меморіального музею Г. С. Сковороди, що входить до структури Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Під час дослідження використано сукупність загальнонаукових методів (аналіз, синтез) та спеціальні книгознавчі методи (історико-книгознавчий, бібліографічний).

Проведений бібліографічний пошук дав змогу констатувати, що сьогодні існує невелика кількість публікацій, які стосуються дослідження цінних видань із книгозбірні Меморіального музею Г. С. Сковороди. А це говорить про те, що походження, склад та зміст даної колекції невідомий широкому колу дослідників історії культури. Провідне місце в опрацьованій джерельній базі розвідки займають книги громадянського друку XVIII – початку XIX ст.

Ключові слова: стародруки, експозиція, пам'ятка, каталог, громадянський друк.

Завдяки зусиллям музейних працівників м. Переяслава-Хмельницького в експозиції Меморіального музею Г. С. Сковороди зібрано понад 400 одиниць видань, що відносяться до пам'яток, як зарубіжного так і вітчизняного стародруку.

На даний момент Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (далі – НІЕЗ) є однією із державних установ – фондоутримувачів книжкових пам'яток, що нагально відчуває потребу у створенні наукових каталогів стародруків та рідкісних і цінних видань (книжкових пам'яток) XIX–XX ст. відповідно до стандартів бібліографічного опису стародруків та рідкісних видань.

Проведений бібліографічний пошук дає змогу констатувати, що сьогодні існує невелика кількість публікацій, які стосуються дослідження цінних видань із фондів НІЕЗ «Переяслав». А це говорить про те, що походження, склад та зміст даної колекції невідомий широкому колу дослідників історії культури. Однією із перших публікацій є «В саду пісень Григорія Сковороди» [1, с. 117–135]. Вона стала частиною художньо-документальної повісті М. Махінчука «Переяславський скарб». Більшість історій, які увійшли до згаданої повісті, мають суб'єктивний характер, адже ґрунтуються на враженнях автора від почутих розповідей М. Сікорського та співробітників Заповідника.

Упродовж 2002–2005 рр. текстові фонди НІЕЗ «Переяслав» стали об'єктом бібліографічного дослідження, яке проводили співробітники наукової бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Результатом цього дослідження стало доповнення краєзнавчого каталогу зазначеної установи та стаття Л. Забарилло «Писемний фонд Меморіального музею Г. С. Сковороди в місті Переяславі» [2, с. 270].

Отже, до цього часу ніхто ґрунтовно не займався вивченням книг, що знаходяться в експозиції Меморіального музею Г. С. Сковороди. Варто провести значну дослідницьку роботу щодо атрибуції стародруку, визначення датування, уніфікації назви чи встановлення самоназви пам'ятки та інше. Ці уточнення, крім наукової достовірності, необхідні також і в плані збереження для точної ідентифікації об'єкта, його опису та уникнення підміни.

Цікаву групу становлять книги надруковані громадянським шрифтом. Яким в основному друкувались підручники, технічні, наукові книги, що мали світський характер – «громадянський». Музейники, які формували книжковий фонд та створювали експозицію Меморіального музею Г. С. Сковороди, при відборі предметів музейного значення враховували, що дана експозиція розміщена в приміщенні колишнього навчального закладу – Переяславському колеґіумі. Тому вона повинна розкривати не тільки життя і творчість відомого філософа, а й висвітлити окремі